

АНОТУВАННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ANNOTATION OF PROFESSIONAL SCIENTIFIC TEXT AS THE COMPONENT OF THE VOCATIONAL TRAINING OF FOREIGN STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING UKRAINIAN LANGUAGE

Статтю присвячено дослідженню анотування наукового тексту зі спеціальності як складового компонента навчання українського професійного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей. Проаналізовано специфіку навчання анотування наукового тексту за фахом у процесі мовної професійної підготовки майбутніх іноземних інженерів під час здобуття ними вищої освіти в Україні. Теоретичною основою дослідження анотації та вимог до її написання стали праці відомих учених у царині лінгвістики та лінгводидактики. Визначено зміст базових понять у контексті досліджуваного питання. Пріділено увагу анотуванню як методичному прийому, що формує навички писемного й усного професійного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей. Розглянуто алгоритм навчання анотування на заняттях із української мови іноземних студентів транспортних спеціальностей. Наголошено, що навички та вміння анотування наукових текстів сприяють продуктивній науково-інформаційній діяльності та здобуттю якісної професійної освіти. У статті зазначено, що навчально-методичні матеріали фахового спрямування є базовим матеріалом у навчанні анотування наукових текстів зі спеціальності, а тому мають бути ретельно відібрані викладачами української мови як іноземної. Показано вирішальну роль мовної підготовки іноземних громадян на шляху до засвоєння фахових знань і українського професійного мовлення. Професійно орієнтований текст сприяє формуванню в іноземних студентів навичок і вмінь побудови висловлювань українською мовою. Перераховано необхідні вміння та навички студентів для здійснення анотування спеціалізованого наукового тексту. Зосереджено увагу на вжитих заходах стосовно подолання труднощів, які виникають під час навчання анотування наукових текстів іноземних студентів. Наведено приклади завдань до вправ на навчання анотування студентів-іноземців транспортних спеціальностей. Підкреслено значну роль набутих вмінь і навичок анотувати науковий текст зі спеціальності для майбутніх іноземних інженерів. Окреслено шляхи стосовно подальших наукових розвідок досліджуваної проблеми.

Ключові слова: мова спеціальності, фаховий текст, навички та вміння, іноземні студенти, науковий текст, професійне мовлення, транспортні спеціальності, українська мова як іноземна, майбутні іноземні інженери.

The article is dedicated to the research of annotation of a professional scientific text as the key component of teaching professional language to foreign students of engineering and technology professions. The specifics of teaching annotation of the professional scientific text in the process of professional language training of the future foreign engineers during their receiving education in Ukraine is analyzed. The theoretical basis of the study of annotation and the standards of its writing are the works of famous scientists in the field of linguistics and language education. The content of basic concepts in the context of the subject of the study is determined. Attention is paid to annotation as a methodological approach that develops writing and oral skills of the professional communication of foreign students of engineering and technology professions. The algorithm of teaching annotation at Ukrainian language classes for foreign students of engineering and technology professions are reviewed. It has been noted that the skills and abilities of annotation of scientific texts contribute to productive scientific and information activities and receiving a quality vocational education. The article determines that scientific and methodological materials of vocational orientation are the basic material in teaching annotation of professional scientific texts, so they should be carefully selected by the teachers of Ukrainian as a foreign language. The crucial role of the language training of foreign citizens on their way of their acquisition of professional knowledge and Ukrainian professional communication are presented. It has been found out that a professionally oriented text contributes to the developing the skills and abilities of constructing statements in a Ukrainian language. The necessary skills and abilities of students for annotation of professional text are enumerated. Attention is given to the measures taken to overcome the difficulties that arise during teaching annotation of the scientific texts to foreign citizens. Examples of tasks for exercises for teaching annotating to the students of engineering and technology professions are given. The article represents the significant role of acquired skills and abilities of annotating professional scientific text for future foreign engineers. The ways of further scientific researches of the investigated problem are specified.

Key words: professional language, professional text, skills and abilities, foreign students, scientific text, professional communication, engineering and technology professions, Ukrainian as a foreign language, future foreign engineers.

УДК 378.147: 811.161.2
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-1.13>

Кісіль Л.М.,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Формування сучасного фахівця з будь-яких галузей можливе за умов опанування мови професії: ознайомлення з фаховою лексикою та термінологією, уміння працювати з науковими текстами та виступати перед аудиторією, підтримувати діалог, вступати в дискусію та ін. Саме тому проблема навчання студентів-іноземців у закладах вищої освіти України за майбутнім фахом їхньої діяльності завжди залишається значущою. У процесі вивчення української мови як іноземної студенти засвоюють мову спеціальності, що є необхідною умовою на шляху засвоєння як фахових знань, так і усного та писемного професійного мовлення іноземців. Опанування основ кожної професії розпочинається із системи загальних і професійних знань, тобто зі здобуття фахівцем «наукового курсу професії» [10, с. 62]. Оскільки фахова підготовка громадян із ближнього та далекого зарубіжжя у технічних закладах вищої освіти України здійснюється іноземною мовою, у навчальному процесі важливим є повноцінне використання наукового стилю мовлення, що насамперед передбачає опанування професійної термінології студентами-іноземцями у прямому, номінативному значенні. Майбутній іноземний спеціаліст повинен не лише володіти високим рівнем професіоналізму, правильно і швидко орієнтуватися у світі технологічних і технічних інновацій, володіти мовою країни навчання, але й уміти здобувати, аналізувати, синтезувати й обробляти інформацію, яка міститься у різних джерелах [1, с. 265]. Саме тому одним з основних завдань професійної підготовки студентів у процесі навчання української мови є вироблення в іноземців умінь користуватися літературою за фахом у професійних цілях, навичок шукати інформацію, її згортати. Ці навички та вміння, надзвичайно важливі для аналізу наукового тексту зі спеціальності, формуються передусім на заняттях і під час самостійної роботи за умов набуття досвіду конспектування, регулярного складання номінативного, питального, тезового планів, реферату й анотації, яка є об'єктом нашого дослідження. Для викладача української мови як іноземної актуальним залишається пошук найбільш ефективних методів і прийомів, що сприятимуть формуванню професійного мовлення майбутніх іноземних інженерів у процесі анотування наукових текстів зі спеціальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукові проблеми мовлення і спілкування, зокрема професійного, висвітлено у працях лінгвістів і лінгводидактів О. Митрофанової, О. Леонтєва, К. Мотіної, Д. Ізаренкова, Н. Тоцької, С. Єрмоленко, Б. Головіна, А. Коваль, Л. Паламар, М. Пентиліук, І. Дроздової, О. Резван, А. Приходько, З. Бакум, Н. Ушакової, І. Семененко, Е. Палихати, Л. Барановської, І. Кушнір, Г. Іванишин, Л. Мацько,

Л. Мамчур, Т. Симоненко, Л. Берези та ін. У низці наукових розвідок А. Вейзе, М. Вербицької, Л. Байдак, О. Семенов, І. Насталовської, О. Цибіної, М. Четверніної, Н. Журбенко розглянуто сутність і способи компресії інформації, теорію створення вторинних текстів. У наукових працях О. Гречихіна, І. Здорова, М. Сороки, Г. Школьника, Н. Зоріної, О. Басової, Г. Жданова, В. Соловйова, О. Фоміна та ін. проаналізовано питання, пов'язані з реферуванням фахових текстів, зокрема зосереджено увагу на класифікації, структурі реферату, вимогах до його написання. Проблема навчання вітчизняних студентів анотування тексту – як українськомовного, так і іншомовного – є предметом багатьох досліджень О. Безлюдного, О. Єгорової, О. Зеліковської, О. Радзівської, С. Калініної, Г. Карловської, Н. Ротової, Є. Шкурко, Н. Фролової, І. Алещанової та ін. Основні принципи та методичні настанови щодо навчання анотування студентів-іноземців віддзеркалені у наукових працях Е. Давидової, В. Циганенко, Г. Онуфрієнко, Л. Суботи, Л. Горчинської, Т. Алексєєнко, О. Тростинської, О. Копилової, В. Дем'янової та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри численні наукові розвідки, присвячені питанням анотування текстів зі спеціальності, зокрема з виходом на професійне спілкування, проблема навчання анотування наукових текстів дисциплін транспортного циклу розроблена не досить повно і заслуговує на особливу увагу, що й становить актуальність цього дослідження. З огляду на вищевикладене виникає потреба у розгляді, деталізації та подальшому ретельному аналізі окресленого явища.

Мета статті полягає в аналізі специфіки навчання анотування фахового українськомовного тексту студентів-іноземців транспортних спеціальностей закладів вищої освіти у процесі їхньої мовної та професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання майбутніх іноземних спеціалістів інженерного профілю висуває на перший план необхідність опанування професії. Важливе місце у навчальній діяльності іноземних студентів основних факультетів технічних ЗВО (спеціальності – 274 «Автомобільний транспорт», 275.03 «Транспортні технології (на автомобільному транспорті)» посідає письмова компресія фахових текстів, що передбачає насамперед набуття досвіду щодо конспектування, складання різних видів планів, реферування й анотування. Навички та вміння анотувати тексти зі спеціальності формуються у студентів під час вивчення української мови як іноземної та сприяють становленню навичок і вмінь науково-інформаційної діяльності, яку іноземні громадяни можуть здійснювати під час навчання та після повернення на батьківщину [9, с. 277]. Крім того, навчання анотування наукового тексту

зі спеціальності є складовою частиною здобуття якісної професійної освіти взагалі й формування професійного мовлення зокрема. Поняття «анотація» (латинське *annotatio* – зауваження, примітка) зазвичай тлумачиться як «коротка, узагальнювальна характеристика книги (чи її частини), статті, рукопису тощо, яка розкриває їхню ідейну направленість, зміст, структуру та інші особливості» [8, с. 86]. Погодимось з думкою науковця А. Вейзе, котрий зазначав, що анотацією є україстислий з усіх можливих виклад змісту первинного документа, який складений внаслідок компресії тексту оригіналу та який у декількох рядках надає уявлення про його тематику, відрізняється лаконічною номінативністю, позначеною професійною спрямованістю, типовим уживанням певних лексичних форм [2, с. 105].

Навчання анотування наукових текстів зі спеціальності як складової частини професійної підготовки іноземних студентів у процесі навчання української мови, на нашу думку, буде найбільш успішним та ефективним за умови, що використання відібраних професійно орієнтованих навчальних матеріалів доцільне та методично виправдане. Тексти фахового спрямування є базовим матеріалом, оскільки вважаються джерелом як для цілеспрямованої та продуктивної мовленнєвої діяльності студентів-іноземців, так і для набуття ними професійних навичок і вмінь. Вдало підібраний фаховий текст виховує культуру термінологічного спілкування студентів, розширює їхню професійно орієнтовану ерудицію, формує комунікативну спроможність, необхідну для професійного і ситуативного спілкування в усній і письмовій формах [6, с. 16]. Процес навчання анотування у межах наукових текстів фахового спрямування, що насамперед мають відповідати критеріям актуальності, новизни, доступності та практичної спрямованості, сприяє професійній підготовці майбутніх іноземних фахівців транспортної інфраструктури взагалі та розвитку у них українського професійного мовлення зокрема.

Процес навчання анотування наукових текстів як загальнонаукових, так і зі спеціальності іноземних студентів у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті здійснюється на 2 курсі четвертого семестру відповідно до Робочої програми з дисципліни «Українська мова як іноземна». На 1 курсі й у третьому семестрі 2 курсу іноземні студенти транспортних спеціальностей лише здобувають і вдосконалюють свої знання та навички щодо конспектування і складання номінативного, питального і тезового планів, оскільки на цьому етапі у них ще не сформовано підґрунтя сучасних професійних наукових знань, тому зміст вузькоспеціальних текстів досить часто не є зрозумілим і, відповідно, не викликає зацікавленості. Слід зауважити, що запропоновані статті науко-

вого характеру за змістом мають відповідати спеціальності студентів і можуть бути науково-популярними за фахом студента та власне науковими, представленими у галузевих збірниках наукових праць – звітах про експерименти, патентних описах, доповідях, оглядах тощо [9, с. 277].

Під час навчання анотування викладач-словесник повинен зосередити увагу іноземців на тому, що анотація дає уявлення лише про головну тему і про головні питання, висвітлені у тексті першоджерела. Крім того, викладач має зазначити, що анотація пишеться «своїми словами», які є високим ступенем абстрагування й узагальнення матеріалу, що вимагає від автора критичної оцінки наукового твору, який анотується, бо узагальнення супроводжується створенням нових формувань, що не містяться у початковому тексті [5, с. 5–6]. Для студентів важливо засвоїти, що структурно анотація складається з бібліографічного опису (вихідних даних джерела відповідно до чинних ДЕСТів) і власне тексту [7, с. 152]. У майбутніх іноземних інженерів мають бути вироблені вміння та навички успішного анотування наукового тексту зі спеціальності, що, на нашу думку, можливо за умови дотримання певного алгоритму роботи над анотацією, а саме: 1. *Ознайомлення з вихідними даними поданого наукового тексту зі спеціальності.* 2. *Розуміння загального змісту прочитаного тексту із зазначенням основних проблем, порушених у ньому.* 3. *Визначення того, про що говориться у науковому тексті (логічного суб'єкта), і того, що про це говориться (логічного предиката).* 4. *З'ясування актуальності та визначення адресата тексту.* 5. *Вичленовування вступної, основної та заключної частин.* 6. *Компресія (стиснення) мовного оформлення інформації.* 7. *Лінгвістичне оформлення тексту анотації відповідно до лексико-граматичних засобів оформлення її структурних частин.*

На заняттях з української мови як іноземної під час розгляду анотації та її основних характеристик викладач має зазначити, що середній розмір анотації становить 30–50 слів (3–5 речень), і обов'язково повинен звернути увагу студентів-іноземців на схему-модель анотації:

Найпоширенішими помилками студентів у складанні анотацій є подібність анотації до конспекту, змістовна і лексична її надлишковість, що виникає переважно у разі дублювання інформації, використання зайвих («порожніх») фраз, вставних чи оцінювальних слів, надто складних і заплутаних підрядних конструкцій тощо [7, с. 153]. Для подолання труднощів, які виникають в іноземців під час створення письмового вторинного тексту українською мовою внаслідок компресії інформації, викладачами кафедри мовної підготовки ХНАДУ постійно здійснюється активна робота щодо розроблення цілеспрямованої системи

Таблиця

Констатація факту	Текст, стаття, книга (назву та вихідні дані подано) присвячена... Текст, статтю, книгу (назву та вихідні дані подано) присвячено... У тексті (статті, книзі) розглядається проблема (питання)... аналізується проблема (питання)... порушується проблема (питання)... розкривається проблема (питання)... висвітлюється проблема (питання)...
Аргументація факту	Автор говорить про те, що...; ...Йдеться про те, що... Автор показує, що...; ...показується (показано), що... Автор підкреслює, що...; підкреслюється (підкреслено), що... Автор переконує, що... Автор зазначає, що...; ...зазначається (зазначено), що... Автор аналізує...; ...аналізується (проаналізовано)... Автор доводить...
Висновок	Автор робить висновок... Автор доходить висновку, що... ...робиться висновок про те, що...

вправ і завдань, за допомогою яких можна підготувати студентів транспортних спеціальностей до складання анотації наукового тексту.

Наведемо деякі приклади завдань до вправ на навчання анутовань іноземних студентів транспортних спеціальностей.

Завдання 1. Напишіть анотацію статті «Особливості функціонування автобусних маршрутів», використовуючи необхідні словосполучення і конструкції (див. схему-модель анотації).

Завдання 2. Прочитайте анотацію статті «Основні напрями в дослідженні транспортного процесу». Визначте структуру змісту анотації. Виділіть у тексті анотації мовні та мовленнєві стандарти-кліше. Порівняйте зразок анотації з раніше написаним тезовим планом.

Завдання 3. Прочитайте статтю «Координація роботи різних видів пасажирського транспорту». Дайте відповіді на запитання: а) якій темі присвячено статтю? б) які проблеми (питання, завдання) розглядаються у статті? в) як автор статті доводить (аргументує) свою думку? г) який висновок робить автор статті? Напишіть анотацію статті.

Завдання 4. Прочитайте назви статей. Запишіть подані речення за зразком. Зразок. Ця стаття присвячена (Д.в.) темі (Р.в.) нормування (Р.в.) швидкостей (Р.в.) автомобілів (М.в.) на маршруті.

1. Нормування швидкостей автомобілів на маршруті. 2. Перспективи розвитку пасажирського рухомого складу. 3. Рухливість населення. 4. Транспортна класифікація автомобілів. 5. Розклад руху автомобілів. 6. Автовокзали й автостанції.

Завдання 5. Прочитайте статтю «Експлуатаційні властивості автобусів». Виділіть основну інформацію. Складіть номінативний і тезовий план до тексту. Порівняйте їх. Здійсніть анутовань наукової статті (див. схему-модель анотації).

Завдання 6. Запишіть головну інформацію тексту «Транспортна класифікація автомобілів» у вигляді складного плану. Напишіть анотацію.

Завдання 7. Прочитайте текст «Диспетчерське управління рухом легкових таксомоторів». Знайдіть вступ, головну частину, висновок. Напишіть анотацію тексту.

Завдання 8. Прочитайте номінативний і тезовий плани статті «Переваги автомобільного пасажирського транспорту». Складіть питальний план статті. Зверніть увагу на відмінності номінативного, питального і тезового планів. Спираючись на текст статті та складені плани, напишіть анотацію.

Завдання 9. Прочитайте та порівняйте тезовий і питальний плани статті «Пасажирська експлуатаційна служба». Складіть номінативний план. Порівняйте складені плани. Використовуючи лексико-граматичні засоби оформлення структурних частин анотації, запишіть речення за допомогою таких конструкцій: Автор говорить (про що?), характеризує (що?), підкреслює (що?), аналізує (що?), констатує (що?), зазначає (що?), доходить висновку (що?), робить висновок (про що?).

Висновки. Набуті знання з анутовань українськомовного наукового тексту зі спеціальності як складової частини професійної підготовки студентів-іноземців мають стати у пригоді як безпосередньо під час здобуття фахової освіти, так і у майбутній професійній діяльності. Саме тому вагомого значення набувають методи, принципи та прийоми навчання, якісні навчально-методичні матеріали з мови спеціальності, що мають сприяти розвитку професійного мовлення майбутніх іноземних спеціалістів, які здобувають освіту в технічних закладах вищої освіти України. Отже, анутовань можна розглядати як активний метод навчання української мови професійного спілкування, який слугує за засіб стислої характеристики первинного наукового

тексту зі структурованим викладом того, про що саме йдеться у джерелі інформації. Крім того, анування активізує пізнавальну діяльність студентів-іноземців, розвиває навички самоосвіти, впливає на формування комунікативної професійної компетенції майбутніх спеціалістів транспортної інфраструктури із країн ближнього і далекого зарубіжжя.

Репрезентоване дослідження у межах однієї статті не вичерпує всього кола питань, пов'язаних зі специфікою навчання анування наукових текстів дисциплін транспортного циклу у процесі навчання української мови іноземних студентів. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у більш детальному аналізі системи вправ і завдань, що мають сприяти збагаченню у студентів досвіду перероблення текстової інформації, вдосконаленню навичок і вмінь структурно-семантичної компресії фахового тексту, необхідних для професійної підготовки іноземців взагалі й успішного анування українськомовних наукових текстів із фахових дисциплін зокрема.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безлюдний О.І. Особливості формування умінь і навичок роботи з іншомовним текстом зі спеціальності. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. № 42/43. С. 265–270.
2. Вейзе А.А. Чтение, реферирование и аннотирование иностранного текста : учебное пособие. Москва : Высшая школа, 1985. 127 с.
3. Дудик П.С. Стилїстика української мови : навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Кісіль Л.М. Українська мова як іноземна: навчально-методичний посібник з навчання реферування (на матеріалі текстів дисциплін транспортного циклу) : навчально-методичний посібник. Харків : ХНАДУ, 2019. 110 с.
6. Лінгводидактична організація навчального процесу з іноземних мов у вузі : колективна монографія / за ред. К.Я. Кусько. Львів : Світ, 1996. 228 с.
7. Онуфрієнко Г.С. Алгоритмізація навчального анування фахових текстів у практиці викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. Вип. 11. С. 151–157.
8. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л.О. Пустовіт. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
9. Снігурова І.І. Навчання письмового мовлення іноземних фахівців у технічному університеті. *Інновації та традиції у мовній підготовці студентів* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. семін., м. Харків, 14 груд. 2017 р. Харків : ХНУБА, 2017. С. 275–278.
10. Тоцька Н.Г. Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів. *Дивослово*. 2003. № 1. С. 62–65.